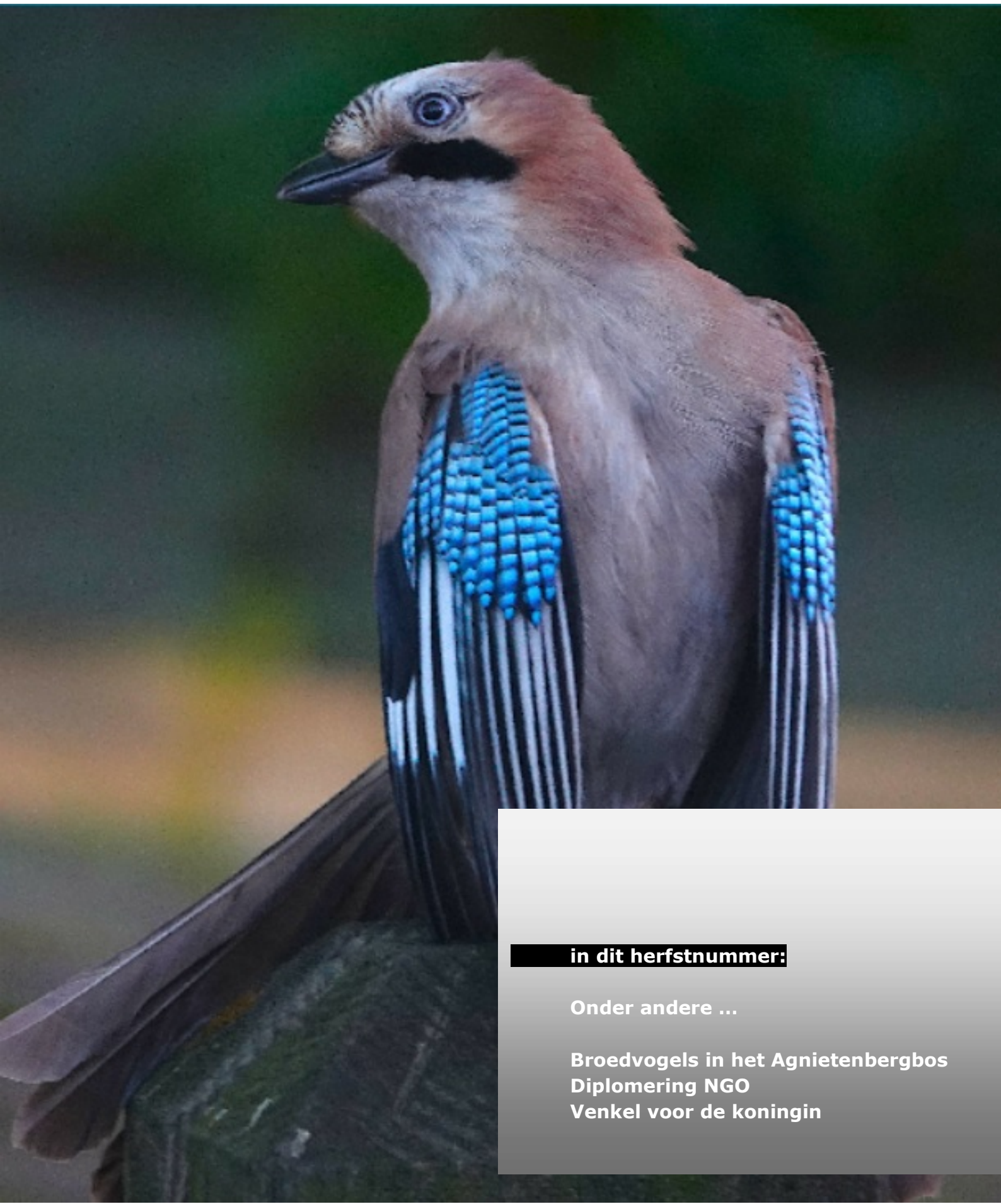

in dit herfstnummer:

Onder andere ...

Broedvogels in het Agnietenbergbos
Diplomerings NGO
Venkel voor de koningin

Overzicht contactpersonen werkgroepen IVN en KNNV**IVN**

Excursies	Ine Reinders ivnexcursies@ivnzwolle.nl 06-21346709
Vogelzangcursus	Gerry van Renselaar vogelzang@ivnzwolle.nl
Wilde plantencursus	Marlène Vaessen wildeplanten@ivnzwolle.nl 06-23683523
Scharrelkids	Annet van der Wal scharrelkids@ivnzwolle.nl 038-4537022
Kindernatuurgroep Meppel	Marlène Vaessen natuurfeestje@ivnzwolle.nl 06-23683523
Veldlessen	Ankie van Leeuwen veldlessen@ivnzwolle.nl 0529-402011
Oerschool	Jaap Kaspers oerschool@ivnzwolle.nl 06-19943451
Fotogroep	Peter Krijn fotogroep@ivnzwolle.nl
Sociale media / Publiciteit	Roel Suidgeest socials@ivnzwolle.nl 06-39457026
Promotieteam	Gerry van Renselaar promotieteam@ivnzwolle.nl
Natuurcafé/ Verbinding	Vacature natuurcafe@ivnzwolle.nl
NatuurGidsen- Opleiding	Mieke Tielens natuurgidsenopleiding@ivnzwolle.nl
Natuur- Jeugdbegeleider Opleidingen	Marlène Vaessen njo@ivnzwolle.nl 06-23683523
Werkgroep Epe- Heerde	Renée Cornelis epe-heerde@ivnzwolle.nl
Werkgroep Routes	Renée Cornelis routes@ivnzwolle.nl

KNNV

Vogelwerkgroep	Kor Kauw vogelwerkgroep@zwolle.knnv.nl
Knoflookpadden	Evert Ruiter e.i.ruiter@planet.nl
Mossen	Herma Visscher hermavisscher@home.nl 038-4540282
Planten	Marjolein Koopmans marjoleinkoopmans56@ziggo.nl 06-21102190/038-8535100 Brunhilde Reicher 038-4221228
Vleermuizen	Vacature
Vreugderijkerwaard	Vacature
Lezingen & excursies	Vacature

Gezamenlijke werkgroepen

Paddenstoelen	Tineke Burghard tinekeburghard@gmail.com 06-44558158
Insecten/vlinders	Martin Wolters insecten@ivnzwolle.nl 06-21978608

Verwante organisaties

Stichting Avifauna Zwolle	info@avifaunazwolle.nl
Zoogdierenwerkgroep	Annelies v.d. Blij info@natuurenmilieuoverijssel.nl 038-4250968
Milieuraad Zwolle	Michiel van Harten milieuraadzwolle.nl
Stichting Nooterhof	Goertjesweg 3, 8013 PA Zwolle www.nooterhof.nl stichting@nooterhof.nl 06-20400066

voorplaat**op de foto**

Herfst! De tijd waarin kraaien en vooral de gaai druk zijn met het verzamelen van eikels, die ze in de grond verstoppen om er nog lang van te kunnen eten. Maar regelmatig stoppen ze ook energie in het onderhoud van het verenkleed. Deze gaai is aan het mieren. Ze laat de mieren allerlei 'ongedierte' verwijderen. Foto Henk Wester

commentaar
Peter van Dam

Van de redactie

Geachte lezers,

Eindelijk ligt weer het herfstnummer van ons ZNT in de mailbox. Na lente en zomer is ook de herfst weer een boeiende tijd om de natuur in te trekken. Bijvoorbeeld door het bijwonen van een IVN-excursie of een excursie van de Vogelwerkgroep (VWG) van de KNNV.

namens de redactie,
Peter van Dam

Fotoverantwoording

We vinden het belangrijk aan te geven wie welke foto heeft geleverd voor het ZNT. De fotografen staan hieronder op een rij, voorzien van hun paragraaf die bij de foto staat. Tenzij vermeld in het artikel zelf. Heel soms is het voor de redactie niet mogelijk de fotograaf te achterhalen.

Peter van Dam (PvD);
Henk Wester (HW).

nestje van de bergveldwesp aan de tak van een berkje op het parnassiaveldje bij Westerveld PvD

**Kopijsluiting voor ZNT 4 van 2026:
zaterdag 21 november 2026**

petervandam38@yahoo.com
of zwolsnatuurtijdschrift.2023@gmail.com

Inhoudsopgave

Van de redactie	3
Fotoverantwoording	3
Kolonievogels in De Auken	3
Veldlessenseizoen zit er op	4
Het plantenseizoen 2026	6
De koninginnenpage	7
"Want vogels zijn precies als mensen"	8
In Memoriam Trees Rietema	9
Van nieuwsgierige natuurliefhebber tot gediplomeerde natuurgids	10
Diplomerings NGO	14
Mussen vliegen uit	15
Spinnen, deel 2	16
Wie gaat ermee 'een uurtje bomen?'	22
Een weelderige en weldoordachte Wildeplantencursus van IVN Zwolle	23
Venkel voor de koningin	24
Broedvogels in het Agnietenbergbos	26
De ijsvogel	32
Excursie KNNV Vogelwerkgroep	33
Vogelcursus 2027	34
Fietsexcursie naar de Molenpolder	35
Waddenweekend 39	38

Kolonievogels in De Auken

Veel natuurliefhebbers hebben al eens een bezoek gebracht aan de vogelhut in De Auken, nagenoeg op de grens van Giethoorn en Steenwijk. In de loop der jaren heeft zich daar een unieke vogelkolonie gevestigd, die constant in beweging is. Al jaren wordt de bezetting van de grote nesten gevolgd met een drone. Nergens in Europa blijkt een kolonie te zijn met evenveel of zelfs meer soorten grote broedvogels. In De Auken gaat het om aalscholvers, blauwe reigers, purperreigers, grote zilverreigers, lepelaars en tegenwoordig ook koereigers. Ook heeft er een heilige ibis gebroed en een kwak.

In 2019 zijn ondertaande aantal gezien. Voor 2026 zijn de volgende aantal broedparen vastgesteld:

	2019	2026
aalscholver	34	38
blauwe reiger	56	104
purperreiger	92	187
grote zilverreiger	32	82
lepelaar	210	173
koereiger	0	9

Bron Natuurmonumenten

koereiger – vaste voet in Nederlandse polderklei

PvD

Veldlessenseizoen zit er op

tekst en foto's Ankie van Wijthmen

Het veldlessenseizoen van dit voorjaar zit er weer op. We kijken dit keer terug met gemengde gevoelens. Alle gegeven lessen zijn zonder meer geslaagd voor de kinderen en voor de begeleiders vanuit het IVN en vanuit de scholen. Waarom dan toch niet tevreden? Een aantal lessen ging niet door, omdat de school de begeleiding niet op tijd rond kreeg. Voldoende begeleiding is een randvoorwaarde om mee te mogen doen.

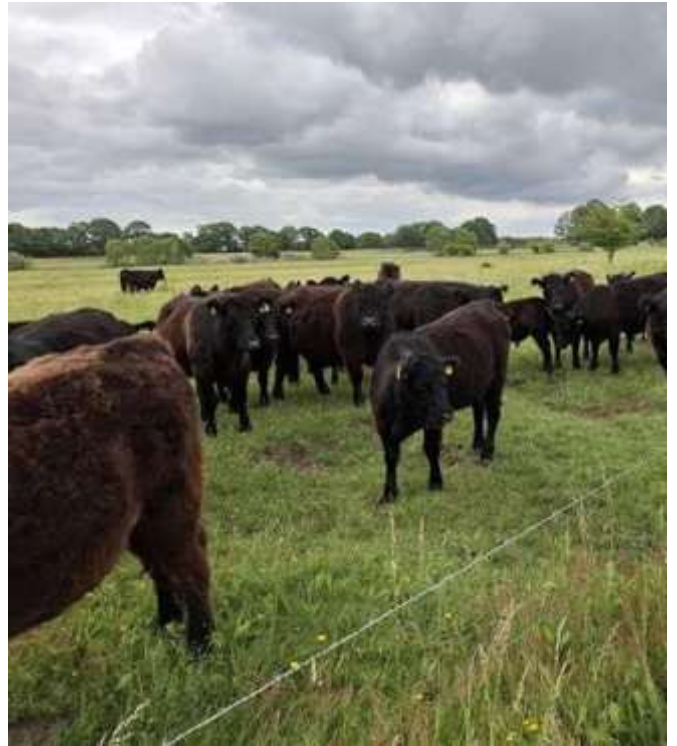
Vanmiddag was groep 7 van basisschool de Spiegel te gast in de Vechterweerd. De kinderen kwamen vol enthousiasme aan gefietst. Ze hadden er zin in. We hebben eerst geluncht in de hooischuur. Daar was het lekker koel. Na de lunch stonden we met de kar onder een dikke boom. Van daaruit konden de opdrachten water voor nu en later en waterdiertjes vangen prima worden gedaan. Deze opdrachten, evenals water zuiveren, waren populair. Er werd van alles gevangen: een dode kikker, zoetwater-mossels, maar ook in het veld een half opgevreten dode haas en een hazenpootje op een paal. Ondanks de warmte en korte broeken geen gemopper over distels of brandnetels. Een jongen kreeg poep op zijn kuit, maar vond het wel stoer. Twee jongens hielden hun hoofd onder de pomp en waren lekker opgefriest. Tegen tweeën ging iedereen warm, moe maar voldaan weer naar huis. Het was een hele leuke middag.

Scholen hebben steeds meer moeite om voldoende ouders/grootouders te krijgen voor de begeleiding van buitenschoolse activiteiten. Het is zeker jammer dat een stukje natuurbeleving voor de kinderen dan niet doorgaat. Hieronder volgt een drietal korte verslagen van onze gidsen van zomaar een paar klassen, die geweest zijn.

Vrijdagmorgen begon de dag met regen en donkere wolken. Met het klaarzetten van de kar meteen de bak met het regenprogramma klaar gezet. Precies om 11.45 uur kwam de klas uit Zwolle-Zuid op de fiets aangezet. Eerst even wat eten want daar waren ze wel aan toe na 45 minuten fietsen. Na de uitleg snel aan de slag. Tekenen was dit keer favoriet. Bij waterdiertjes werd een dode kreeft gevangen en véél bootsmannetjes. Bij bodemonderzoek werd oranje grond gevonden, die was al met zijn hoofd bij de voetbal denk ik. De groepjes waren het onderling niet altijd eens welke opdracht ze gingen doen. Het was wat chaotisch. Het hoogtepunt van de dag was wel dat de kudde gal-loways, eerst verspreid in het veld, opeens allemaal naar het hek toe kwam en iedereen de koeien bijna konden aanraken. Nog even de bijenkast bekeken en weer terug naar school. De bak met het regenprogramma kon weer in de kast want het is gelukkig droog gebleven.

Een enthousiaste groep van 29 leerlingen en 5 begeleiders kwam donderdag ruim op tijd het terrein op fietsen. We gingen gelijk van start naar de galloways onder de oude boom. Heel spannend en interessant tot een van de leerlingen vol in een verse koeienflats stapte en met veel misbaar rondsprong. Die poep bleef toch wel even een puntje. Geen poep-onderzoek meer, zelfs niet bij een droge drol. Gelukkig waren er andere sporen bij de drink- en badplaats aan de Vecht en schuurplekken aan de struiken te ontdekken. Op de terugweg werden bloemen en paddenstoelen bekeken met meegebrachte loepjes die natuurlijk ook op elkaar uitgeteerd. Tijdens het eten in de schuur werd het even spannend! Donkere wolken, een regenbuitje en 1 flinke donderslag dreigden de pret te verknoeien. Gelukkig dreef de bui over en konden de opdrachten waterdiertjes, bodemonderzoek, de pomp en water filteren beginnen.

Één groep had geen cape nodig om met hun begeleider een eigen ik en mijn plekje te ervaren. De anderen waren druk met het vangen van o.a. kikkers, rivierkreeftjes, rode watermijt en visjes. Deze keer was er ook animo om te kijken zonder ogen en natuurlijk om geuren van de Vechterweerd in zakjes te doen. De tijd vloog voorbij en we hadden allemaal een heel leuke middag.

Je hebt kunnen lezen, dat deze activiteiten voor de gidsen van het IVN bijdragen aan een plezierige besteding van hun vrije tijd.

Het plantenseizoen 2026

tekst en foto's Marjolein Koopmans

Ook dit voorjaar en zomer gingen we als plantenwerkgroep op pad. Er zijn steeds zo'n zeven tot tien trouwe speurders. Sommige mensen zien we maar af en toe, andere trouwe leden kunnen na ziekte gelukkig weer mee.

Het was een uitzonderlijke zomer. Zelf was ik al eind juni naar de Alpen. Ik heb dus e.e.a. gemist, maar kreeg de berichten over hitte en droogte wel door (en het was in de zuidelijke Alpen natuurlijk niet anders). O.a. daardoor zijn excursies uitgesteld of afgelast.

We inventariseerden voor het Waterschap, voor Land van ons, Floron (km-hokken) en in terrein van Landschap Overijssel. Ook hadden we contact met de plantenwerkgroep Epe-Heerde, die 'ons' kievitsbloemenweiland van De Brommert bezocht.

De normaal natte terreinen die we bezochten waren in deze uitzonderlijke zomer hartstikke droog. Makkelijk begaanbaar, maar minder mooi qua vegetaties. Veel soorten waren toch aanwezig, zij het klein of al uitgebloeid, verdroogd. Ook dan wisten de experts in de groep ze nog op naam te brengen. Veelal waren dit typisch stroomdalsoorten, zoals tripmadam, muurpeper, zacht vetkruid, grote tijm en duifkruid. Bij het Zalkerveer lijkt de wilde averuit zich flink uit te breiden en waren er heel veel walstrobremrapen. Bij de Berkumerkolk staat nog steeds overjarige hardbloem.

zonnedauw 13 mei

meerjarige hardbloem Berkumerkolk

Zonnedauw en rietorchis (massaal) vonden we op diverse plekken, ook koningsvaren konden we meer keren noteren.

Maar behalve (normaal) natte terreinen kwamen we ook in het bos op landgoed het Reelaer. Toen noteerden we meer dan 200 soorten. Alles is ingevoerd op de daarvoor bedoelde apps.

Een geslaagd seizoen dus. Maar wat zullen de komende zomers brengen? En wat gaat dat voor planten, insecten, vogels,... betekenen? Ik loop maar wel mee met de klimaatmars in Amsterdam.

De koninginnenpage

tekst en foto's Albert Grit

Ongetwijfeld één van de mooiste vlinders van Nederland. Volgens de Vlinderstichting vliegen ze in 2 generaties, namelijk van april tot half juni en van begin juli tot half september. De stichting houdt geen exacte aantallen bij omdat de populatie per jaar sterk fluctueert, afhankelijk van het weer. Het is een schaarse standvlinder. Door de warmere zomers breidt de soort zich wel uit over het hele land (bron: Vlinderstichting). De Latijnse naam is *Papilio machaon*.

Als je kijkt naar hoe een vlinder ter wereld komt, vind ik dat een fascinerend proces. Eerst is er een eitje en daar komt een rups uit. Die vreet zich vol en dan verpopt hij. En dan komt er een vlinder uit.

Een aantal jaren geleden zag ik de koninginnenpage bij de Vreugderijkerwaard, net voor de brug. Maar sinds alles daar gemaaid is heb ik ze daar niet meer gezien. Wel een enkeling bovenop de dijk.

Op waarneming.nl had ik gezien dat er meerdere koninginnenpages waren gemeld aan het fietspad richting het Westerveldse bos. Dus half juli ben ik 's morgens al vroeg daarheen gefietst in de hoop deze mooie vlinder daar aan te treffen. Ik ben met opzet vroeg gegaan omdat ze dan nog niet erg actief zijn. Tot mijn grote blijdschap zag ik er meerdere ronddartelen. Maar één bleef er heel mooi op een plant waarvan ik de naam vergeten ben. Ik kon helemaal rondom lopen om deze prachtige vlinder van alle kanten te fotograferen.

“Want vogels zijn precies als mensen”

recensie Carin v/d Ploeg

Ja, deze term is bekend aan ouderen die jong waren in de jaren 70 en kwam uit de begintune van ‘de fabeltjeskrant’, een onovertroffen kinderprogramma met dieren, die de jongere normen en waarden meegaven. Kom daar vandaag de dag eens om! Blijkbaar was het programma ook in België bekend, want de auteur is Belg, vrijwillig Natuurgids bij Natuurpunt. Hij vertelde bij Vroege Vogels, dat de kiem voor dit boek in november 2024 werd gelegd toen hij bij een Halloweenwandeling hoorde dat je vanaf 29 september geen bramen meer mag plukken. Deze datum is de feestdag van de Heilige Michael, die Lucifer op deze dag uit de hemel verwijderde en naar de hel verbande. Bij een tussenstop op aarde viel hij in de bramen en als wraak plaste hij over de bramen. Dit verhaal linkte hij aan de bonte vliegenvanger en dat was het eerste verhaal dat hij over vogels verzamelde.

Er staan 66 verhalen over vogels in, met uitdagende titels als ‘bloed’, ‘de halve’, ‘donskontje’ en ‘de zeezot’. Vlot en humoristisch beschreven, met onmiskenbare Vlaamse invloeden, beschrijft Tim de Winter 66 vogels, aan de hand van leuke en bijzondere weetjes en hoe wij mensen net als vogels zijn. Of andersom!

Zo leer je dat de kraanvogel verwant is aan het waterhoen en de meerkoet en niet aan bijvoorbeeld een reiger of ooievaar. En dat bij de rosse franjepoot de vrouwtjes mooier zijn dan de mannetjes en dat de mannetjes broeden.

Je leest en leert over luchtpoezen, parasieten in buizerds, waarom de bosuil een heks is en wat kikkers te maken hebben met antibiotica. Dat er naast Weltschmerz ook Mauersegler-schmerz bestaat, het gevoel dat je krijgt als de gierzwaluwen weer vertrokken zijn (op het moment van dit schrijven heel herkenbaar).

Aan iedere vogel is een paginagrote foto en soms nog wat kleine foto's gewijd, de naam van de vogel, een titel en er is een blauw(omrand) blokje met de wetenschappelijke naam, 'waar kan je ze zien?' en 'wanneer kan je ze zien'. Ook is er een QR code met het geluid van de vogel.

Het boek is zeer charmant door het prettige taalgebruik en aangezien de schrijver je meeneemt in zijn gedachtegang, is het boek juist fijn leesbaar en ik heb menig maal moeten grinniken. Absoluut geen standaard vogelgids, maar een leerzaam boekwerk, laagdrempelig en toegankelijk voor iedereen die meer over vogels wil weten, Vlaming of niet. Ik hoop dat de schrijver ook nog een boek gaat wijden aan de merel, de kauw, de lijster en al die andere tuin en weidevogels die hier niet beschreven worden, maar waar beslist meer over te vertellen is.

Auteur: Tim de Winter
Paperback, 216 pagina's
Uitgeverij Borgerhoff en Lambergts, www.borgerhoff-lambergts.be, 2026
ISBN 978 94 9341 079 4, € 27,50.

In Memoriam Trees Rietema

Met ongeloof en diepe verslagenheid ontvingen wij, als leden van de **natuurgidsopleiding** (NGO), het bericht van het plotselinge overlijden van **Trees Rietema** op 27 augustus 2026. Haar dood kwam totaal onverwacht en laat een groot gemis achter bij allen die met haar optrokken.

Trees was vanaf het begin actief betrokken bij het IVN. Ze woonde nog maar kort in Zwolle en ze besloot meteen te starten met de natuurgidsenopleiding. Ze had veel liefde voor de natuur en op deze manier vond ze haar weg in een nieuwe omgeving en tussen nieuwe mensen.

Trees Rietema

Marijke Horninge

Tijdens onze gezamenlijke eindopdracht leerden we haar nog beter kennen. Samen met Diane bereidden we een excursie voor in de Mastenbroekerpolder. In het begin moest Trees even wennen aan het idee, maar zodra ze ontdekte welke bijzondere planten daar groeiden, werd haar enthousiasme zichtbaar groter. Ze regelde afspraken met de stadsecoloog en de boswachter, luisterde aandachtig, maakte nauwkeurige aantekeningen en zorgde na afloop voor kleine attenties — een gebaar dat zo typisch Trees was. Ze had oog voor mensen, net zoals ze oog had voor de natuur.

Als Trees ergens haar schouders onder zette, deed ze dat volledig. Zo verdiepte ze zich intensief in de vraag hoe blinden en slechtzienden beter betrokken konden worden bij excursies. Ze reisde zelfs een halve dag naar Midden-Limburg om een excursie speciaal voor hen mee te maken. Ze zocht contact met organisaties, verzamelde kennis en wilde niets half doen. In haar eindopdracht schreef ze: *"Mijn doel is zoveel mogelijk mensen de mogelijkheid geven om de natuur te ontdekken."* Zo kenden we haar: vol inzet, met oog voor mensen en met een verlangen om de natuur voor iedereen toegankelijk te maken.

Ze had nog zoveel plannen. Het is moeilijk te bevatten dat daar nu zo abrupt een einde aan is gekomen. Trees is geslaagd voor de natuurgidsenopleiding; haar diploma ligt klaar. Ze heeft hem zo verdiend; ze heeft hem helaas zelf niet meer kunnen krijgen. Nu moeten wij zonder haar verder, maar haar aanwezigheid, haar aandacht en haar toewijding zullen we ons blijven herinneren.

Gerda Aalbers (namens de Natuurgidsenopleiding)

In het voorjaar van 2025 kwam Trees in het kader van de NGO deel 1 kennismaken met de fotogroep. Ze vond het leuk en is meteen lid geworden. Daarna was ze er bijna altijd bij als we er met de groep op uit gingen. Rustig en bescheiden als ze was zocht ze stilletjes haar onderwerpen. Uit haar foto's spreekt een scherp oog voor het kleine. Ze zag de schoonheid in details waar je snel aan voorbij kunt lopen. Ze was nieuwsgierig naar alles wat ze in de natuur om zich heen zag. Ze wilde weten wat het was en zocht naar nieuwe manieren om bijzondere foto's van te maken.

We gaan haar missen als enthousiaste, creatieve fotografe maar meer nog als betrokken lid van de fotogroep, altijd vol belangstelling voor het wel en wee van de anderen.

Liesbeth Steendijk (namens de fotogroep)

bosrank

Trees Rietema

Van nieuwsgierige natuurliefhebber tot gediplomeerde natuurgids

Gerda Bosveld

foto's Martin Broodbakker

In september 2024 was het zover. De tweejarige Natuurgidsenopleiding (NGO) die een nieuwe lichting gidsen zou opleiden ging van start. De opzet en vormgeving van de opleiding was anders vormgegeven dan vorige NGO's met als doel dat er meer rekening gehouden kon worden met verschillen in tempo, voorkennis, leerstijl en interessegebied van de deelnemers.

De opleiding was voor het eerst opgesplitst in 2 delen. In deel 1 waren de speerpunten: het uitbreiden van de eigen kennis over flora en fauna en kennismaken met IVN, KNNV en de Nooterhof. Maar toch ook, zoals één van de deelnemers zo treffend omschreef: "kennismaking met jezelf als (al dan niet) natuurmens, wat betekent natuur voor mij, wat wil ik met natuur, wat kan ik met natuur?"

Er waren 3 startmomenten, in september, november en januari. Er bleek veel belangstelling te zijn want de groep groeide in de loop van het jaar uit tot zo'n 35 deelnemers.

Naast een aantal gemeenschappelijke bijeenkomsten, waarin we met andere cursisten ervaringen konden uitwisselen, hebben we vooral zelfstandig gewerkt aan de speerpunten. Deze ervaringen hebben we gebruikt om een persoonlijk portfolio op te bouwen. Om kennis omtrent de flora en fauna te vergroten werden in goede samenwerking met de KNNV een drietal korte intensieve cursussen aangeboden, zoals een vogelzangcursus, een plantencursus en een insectencursus. Het eerste jaar werd afgesloten met een assessment waarbij het opgebouwde portfolio het uitgangspunt was.

Schellerwaarden

Op 30 juni was er een gezellige afsluiting van het eerste deel waarbij elke deelnemer op een persoonlijke manier toegesproken werd door een van de docenten. Spannend was om te horen of we allemaal 'geslaagd' waren en wie er allemaal door zouden gaan met het tweede deel van de opleiding.

even uitblazen

In september 2025 gingen we met ruim de helft van het aantal deelnemers van het eerste jaar met deel 2 van start. In dit deel lag de nadruk op de gidsvaardigheden en de thema's ecologie, landschap en duurzaamheid, anders dan in deel 1 hebben we veel gewerkt in groepsverband en waren er veel meer lessen gepland, zowel binnenlessen (de theoriebijeenkomsten op de Nooterhof), als buitenlessen, die in en om Zwolle gegeven werden en altijd doorgingen ook bij koud en nat weer, zoals een van de docenten opmerkte toen we op een koude en natte zaterdagochtend in het Engelse Werk stonden: "Op slecht weer kun je je kleden".

Goede herinneringen hebben we als groep aan het Orvelte weekend van 26 tot en met 28 september, een goed gekozen tijdstip, want dit weekend smeedde meteen al aan het begin van deel 2 een hechte band tussen de deelnemers. Naast theorie en gezellig samenzijn, werden we al meteen voor de leeuwen gegooid. Na een fietstocht waar de verschillende landschapstypen besproken werden, kregen we gelijk een onderzoeksgebied aangewezen, waar we na een korte voorbereiding met 4 mensen een mini-excursie voor de andere deelnemers en de docenten moesten geven, 'Learning by doing'. Enigszins overweldigd begonnen we in groepjes van 4 met brainstormen, onderzoeken, inlezen en overleggen. Ook 's avonds werd er veel gestudeerd en overlegd en werden de verschillende invalshoeken verdeeld. Voor wie het nog niet duidelijk was, wist het vanaf dat moment zeker, NGO2 is geen sinecure, het zal veel aandacht en energie vergen. Maar al gauw merkten we al dat we door die investering ook 'groene energie' terugkregen en dat er fors ingezet zou worden op de gidsvaardigheden.

Orvelte

Aan het eind van het weekend werd de groepsindeling voor de 'eind- of examenexcursie' in juni bekend gemaakt. Kort daarop hoorden we welk gebied we toegewezen kregen waar we onderzoek moesten doen vanuit de verticale -, horizontale -, seizoens- , historische - en duurzaamheidsinvalshoek. Bij dit onderzoek konden de aangeboden theorie in de praktijk toepassen. Uiteindelijk zou de opgedane kennis van de invalshoeken en de gidsvaardigheden resulteren in een eindexcursie voor de deelnemers en docenten. In september was dat alles nog een verre stip op de horizon, maar gaandeweg werd mede door de verbreding van de theoretische kennis, duidelijk waar we naartoe moesten werken. Door de theorielessen en praktijkopdrachten kregen we steeds meer tools in handen, waarmee elk groepslid, op zijn of haar eigen manier, voor 2 verschillende doelgroepen een educatieve opdracht voor de eindexcursie kon bedenken waarbij de beleving van de natuur centraal stond.

wilgen knotten

De eindexcursies zijn, hoe verschillend van opzet en structuur, stuk voor stuk kleine pareltjes geworden. Het was geweldig om te zien hoe de 'gidsen in de dop' genoten en de deelnemers wisten te enthousiasmeren voor 'hun gebied'. We hadden dit als kersverse gidsen niet voor elkaar gekregen zonder de bezielende begeleiding van onze docenten Mieke, Ria, Peter, Inge en Erik, die ieder met hun eigen kwaliteiten een totaalpakket hebben neergezet. Natuurlijk zijn we ook veel dank verschuldigd aan onze mentoren van de onderzoeksgroepjes. Kortom voor mij was NGO1,2 een intensieve, veelzijdige opleiding. Een ware onderdompeling in natuur, ecologie en gidsvaardigheden.

eindexcursie

Enkele reacties van deelnemers

Ik leerde anders kijken — met meer aandacht, meer verwondering, meer begrip voor de samenhang van alles wat leeft. De opleiding heeft mijn natuurervaring verdiept én verrijkt.

De natuur wordt op allerlei manieren zwaar bedreigd en ik voel de noodzaak daar iets tegen te doen. (...). Na voltooiing van het eerste deel was me duidelijker dat je hieraan als natuurgids kunt bijdragen.

Dus vol goede moed aan deel 2 begonnen. Terugkijkend op deel 2 was het een intensief jaar. De vele avonden in de Nooterhof en de vele buitenlessen, waarbij, het zal niet verbazen, ik van de buitenlessen het meest blij werd. Maar het allerleukst was het onderzoeksgroepje. We kamden het prachtige gebiedje Vechterweerd uit, horizontaal, verticaal, van voor naar achter en van links naar rechts. We kwamen van alles te weten over de geschiedenis, het huidige gebruik, de aanwezige flora en fauna en hoe die zich gedurende de seizoenen ontwikkelde. We leerden over water, het water in de rivier en drinkwater. We leerden over de scheepvaart over de Vecht, toen deze nog wild meanderde en nadat ze gekanaliseerd was. We zagen in de herfst de paddenstoelen, in het voorjaar de ontluikende bloemen, de libellen en vlinders die er op af kwamen. We hoorden en zagen de vele broedvogels die profiteren van de begroeiing en de insecten die er zijn. We kwamen in contact met allerlei mensen die ons interessante informatie over het gebied verstrekten. Mensen op wie we, mochten we ooit een excursie in Vechterweerd willen organiseren, vast nog eens kunnen terugvallen.

veldwerk NGO

Een intensieve reis: mijn ervaring met de natuurgidsopleiding. Toen ik aan de natuurgidsopleiding begon, wist ik dat het pittig zou worden. Wat ik niet had verwacht, was hoe intensief de opleiding daadwerkelijk zou zijn (...). Zwaar, maar nooit zonder reden. Wat de opleiding voor mij vooral bijzonder maakte, waren de mensen. Ik ontmoette medecursisten met uiteenlopende achtergronden, allemaal gedreven door dezelfde liefde voor de natuur. Wat me het meest is bijgebleven, is hoeveel tijd en energie de docenten en mentoren in ons hebben gestoken. Onvoorstelbaar veel, eigenlijk. Elke vraag werd serieus genomen, iedere cursist kreeg persoonlijke aandacht en begeleiding. Die betrokkenheid maakte het verschil tussen een opleiding volgen en er echt iets van leren. Aan het einde van de rit heb ik samen met mijn lichter het diploma in ontvangst mogen nemen. Terugkijkend heb ik ontzettend veel geleerd, niet alleen over de natuur, maar ook over mezelf en over nieuwe manieren van lesgeven en overdragen. Kortom: een intensieve opleiding, maar gewoon top voor elkaar.

Ik heb ontzettend genoten van de verschillende soorten docenten die we hadden. Peter als wandelende encyclopedie voor dieren en planten. Erik als verteller van de landschappen. Inge die steeds weer richting duurzaamheid duwde. Mieke die met understated humor de stemming erin houdt en Ria die de fijne kneepjes van leerstijlen doorgeeft. Telkens verrassende avonden en interactieve excursies. Het was intensief en soms rommelig, maar ook helemaal heerlijk. Dikke aanrader de NGO

Verwonderen, opnieuw leren kijken en genieten van de natuur, humor en plezier.

Ik veel nieuwe kennis opgedaan over planten en dieren en hun omgeving. Ook de ontstaansgeschiedenis van het landschap en actuele thema's als duurzaamheid en stikstof kwamen voorbij.

En natuurlijk leerden we, vaak in groepjes, allerlei gids- vaardigheden om toe te passen in excursies. Een enthousiast docententeam verzorgde de lessen. Hiervoor gingen we vaak de natuur in: lopend, fietsend, in de bus op weidevogel excursie, of op de ladder bij het wilgen knotten. Mijn leven is verrijkt door de NGO!

Mijn kennis is verbreed, ik heb nieuwe inzichten gekregen en veel nieuwe mensen leren kennen, allemaal met een passie voor de natuur!

eindelijk het veld in

Diplomering NGO

fotopagina Peter van Dam

diploma's signeren

eindelijk

overdracht aan bestuur

Foppe de Haan namens IVN

mentor Roel spreekt groepje toe

korte samenvatting van de cursus

bewijs van gids zijn

samen vogelspelletje doen

Liesbeth bedankt cursusteam

vanaf nu samen gidsen

Mussen vliegen uit

tekst en foto's Peter van Dam

Regelmatig gebeurt er iets in de ons omringende natuur, waarover ik nooit iets heb gelezen en wat ik vaak ook niet heb verwacht. In mijn tuin zie ik soms iets wat ik vooraf niet wist. Zo zag ik ooit een mannetjesmerel die een nagenoeg volwassen bruine kikker probeerde te vangen. Die schreeuwde het uit! Een dag later werd een kikker gevangen door een vrouwtjesmerel. Erna heb ik dit nooit meer waargenomen. Ook heb ik er nooit iets over gelezen.

Afgelopen voorjaar woonde ik met vrienden twee weken in de Extremadura. Vanwege de hitte brachten we uren door in de schaduw op de veranda. Boven ons hoofd woonde een stel huismussen in een wrakkige buitenlantaarn. Onze aandacht werd getrokken door het heftige gebedel van de jongen om voedsel. Elke dag keken we uitgebreid naar de mussen. De beide ouders raakten gewend aan onze aanwezigheid en trokken zich niets meer van ons aan.

mama huismus boven de 'verwarming'

papa mus met voer

We waren nieuwsgierig wanneer de jongen zouden uitvliegen en wat we daarvan zouden merken. Eindelijk was het zover. De ouders deden hun uiterste best om hun kroost met gesjilp uit het nest te lokken. Al snel zaten twee jongen elders in de tuin te wachten op meer voedsel. Ik had verwacht dat alle jongen ongeveer gelijk het nest zouden verlaten. Dit was echter niet het geval. Van minstens twee jongen hebben we het uitvliegen niet meegemaakt, omdat we alweer naar huis waren. Hun ouders bleven hun kroost verzorgen, zowel buiten als in het nest. Tussen het uitvliegen van de eerste jongen en de laatste zaten al minimaal drie dagen.

Zo zie je maar, dat je veel leerzame waarnemingen kunt doen naast huis. Als je er maar voldoende tijd voor neemt. Hieronder twee burens van 'onze mussen'.

roodkopklauwier

blauwe ekster

Spinnen, deel 2

Tekst en fotografie:
© Gerard Beersma

In dit tweede en in het derde deeltje over spinnen laat ik een aantal families en bijbehorende soorten zien. Het zijn lang niet alle soorten die hier voorkomen, want dat zijn er vele honderden, en ik heb natuurlijk ook niet overal foto's van. Maar een aantal opvallende soorten probeer ik aan bod te laten komen. Zeker ook soorten die we geregeld in de tuin kunnen zien. Of in huis, want in elk huis komen spinnen voor.

Ik bespreek de families op volgorde van de Nederlandse naam, indien aanwezig.

Familie Argyronetidae (geen Nederlandse naam)

De waterspin is min of meer beroemd doordat hij onder water leeft. Zijn achterlijf ziet er onder water zilverachtig uit doordat hij tussen de haren lucht van boven mee kan nemen onder water. Daar bouwt hij tussen de vegetatie een retraite en laat daarin de meegenomen lucht ontsnappen. Zo ontstaat een grote luchtbel onder water. Hier woont de spin. Langs zwemmende dieren worden gepakt. De spin komt alleen boven water om te vervellen.

waterspin *Argyroneta aquatica*
Oudleusen, april 2025

Familie bodemjachtspinnen - Gnaphosidae

De meeste bodemjachtspinnen zitten overdag verscholen in een soort gesponnen zakje. Maar het geslacht *Micaria* (zie foto) schittert juist in de volle zon. In Nederland komen 15 soorten voor uit dit geslacht. In de hele familie hebben we in ons land ruim 50 soorten.

Micaria micans (geen Nederlandse naam)
Dalfsen, september 23

Familie bodemzakspinnen - Liocranidae

De bodemzakspinnen zijn vooral 's nachts actief, waardoor je ze niet heel gemakkelijk te zien zult krijgen. Hun eicoon - het zogenaamde feeënlampje - is echter zo opvallend dat de meesten van ons hem wel eens gezien zullen hebben. Dat geldt in elk geval als de cocon nog maar net gemaakt is, hij is dan nog spierwit. Na het maken van de cocon verzamelt de spin allemaal deeltjes aarde en plakt die er op, zodat de cocon uiteindelijk volledig beplakt en mooi gecamoufleerd is. Vervolgens wordt de cocon alleen gelaten, als de jonge spinnetjes uitgekomen zijn zullen ze op eigen kracht de cocon uit moeten komen. Ze weten instinctief hoe ze aan hun eten kunnen komen. De familie kent ongeveer 20 soorten.

bodemzakspin *Agroeca spec.*
Bargerveen, september 2020

bodemzakspin *Agroeca spec.*
net gefabriceerde eicoon
Soeslo, april 2016

Familie hangmatspinnen - Linyphiidae

Een grote familie waarvan veel soorten aan de hand van foto's van levende dieren niet op naam te brengen zijn. Maar de soorten met een duidelijke tekening zijn vaak goed te doen. Ze heten hangmatspin omdat ze een mat weven waar ze ondersteboven aan gaan hangen. Boven de mat hebben ze 'struikeldraden' gespannen. Insecten die er tegen aan vliegen vallen op de mat waar ze meteen van onderaf door de spin worden gepakt.

herfsthangmatspin *Linyphia triangularis*
Wapenveld, september 2019

Familie kaardertjes - Dictynidae

Kaardertjes zijn spinnen die een speciaal spinsel maken, het zogenaamde cribellaat spinsel. Het bestaat uit ragfijne draadjes, ontstaan doordat spinsel door een lichaamsplaatje met gaatjes geperst wordt. Als het klaar is lijkt het wat op klittenband, en zo werkt het eigenlijk ook: insecten blijven er op vast zitten en kunnen gemakkelijk door de spin gepakt worden. Nederland kent 9 soorten kaardertjes.

geel kaardertje onder cribellaat spinsel
Nigma flavescens
Gerendal, mei 2019

Zoals bij veel spinnen worden de vrouwtjes van kaardertjes groter dan de mannetjes. Hier zien we het vrouwtje van het groene kaardertje. Het wordt 4 tot 5 mm. (let op: spinnen worden altijd gemeten zonder de poten mee te rekenen), het mannetje komt niet verder dan 3 tot 4 mm. Dat mannetje is wat anders gekleurd: kop en poten zijn namelijk roodbruin.

groen kaardertje *Nigma walckenaeri*
Zwolle, oktober 2020

Kogelspinnen heten zo omdat het achterlijf van veel soorten kogelrond is. Bij de witbandkogelspin (foto) is dat niet het geval. De kogelronde witte bol is niet het achterlijf, maar een met de spintepels vastgehouden eicocon. Er zijn in Nederland zo'n 80 soorten kogelspinnen. Ze maken een heel bijzonder 'web'. Ze produceren een aantal dikke spinseldraden en maken die met kleefdruppels losjes vast aan een lager gelegen punt op de grond of in een struik. De spin trekt de draad strak. Het uiteinde van de draad is zo vastgemaakt dat het vrij makkelijk los kan schieten. Als een insect er tegenaan loopt plakt het vast, en doordat het zich probeert los te rukken schiet de draad los en komt het insect hulpeloos aan de draad in de lucht te hangen. Deze vangmethode wordt met name veel gebruikt om mieren te vangen. Een andere bijzonderheid van kogelspinnen is dat van sommige soorten de mannetjes geluid maken als onderdeel van de hofmakerij. Kogelspinnen hebben een sterk, snel werkend gif. Van sommige soorten kunnen de mannetjes geluid maken als onderdeel van de hofmakerij.

witbandkogelspin met eicocon *Neottiura bimaculata*
Rechterensche Veld, augustus 2020

Familie kraamwebspinnen - Pisauridae

De kraamwebspinnen vormen een familie met slechts 3 soorten. De mannetjes vangen voor de paring een prooi die ze als bruidscadeautje aan het vrouwtje aanbieden. Daardoor lopen ze zelf tijdens de paring minder gevaar. Het vrouwtje maakt een grote eicoon, die ze in de kaken met zich mee draagt. Als de jonge spinnetjes bijna uit het ei komen hangt ze deze cocon op in de vegetatie. Daarna spint ze een soort tentje (dat is het kraamweb dat de spin haar naam gegeven heeft) dat over de cocon heen gaat. Ze maakt een opening in de cocon waardoor de uitkomende spinnetjes naar buiten kunnen, maar ook daarna blijft ze haar broed nog een tijd bewaken.

kraamwebspin *Pisaura mirabilis*
Zwolle, juni 2013

Familie krabspinnen - Thomisidae

In Nederland hebben we ongeveer 30 soorten krabspinnen. De voorste 2 pootparen van krabspinnen zijn langer dan de achterste. Hun naam is gegeven doordat ze heel goed als een krab zijwaarts kunnen lopen (maar voor- of achteruit kunnen ze ook). Ze maken geen web, maar zitten bewegingloos en goed gecamoufleerd. Ze pakken met de voorpoten elke prooi die dicht genoeg in de buurt komt. En dat kunnen grote prooien zijn.

De boskrabspin en de groene krabspin zitten beiden verscholen in struiken of op lage boomtakken.

boskrabspin *Xysticus lanio*
Drachten, mei 2016

groene krabspin *Diaea dorsata*
Windesheim, mei 2025

Had je de kameleonspin op de gele bloem meteen gezien? Het (zeer zeldzame) spiegeldikkopje helaas ook niet. In de titelfoto zie je de witte variant, hier de gele. De spin kiest heel zorgvuldig uit op welke plaats hij bewegingloos gaat zitten jagen. Is de kleur van de bloem niet passend bij de spin, dan kan hij iets van kleur veranderen. Elk gelande insect is vervolgens de pineut.

gewone kameleonspin *Misumena vatia*
met het zeldzame spiegeldikkopje als prooi
Groote Peel, juli 2025

Op de foto hiernaast een wel heel zeldzame: de blinkende krabspin, notabene in mijn eigen tuintje. Ik ken de soort uit Zuid Europa, waar je hem vooral op schermbloemen ziet. In mijn tuin zat hij op de Japanse anemoon. Hoe hij hier komt? Misschien wel op de bagage of in de auto van een buurtgenoot meegelift na diens vakantie.

blinkende krabspin *Synema globosum*
Zwolle, augustus 2022

Familie kruisspinachtigen - Araneidae

Van deze familie maken de spinnen een wielweb; de spin zit op een goed verborgen plekje in de buurt. Hier vandaan loopt een signaaldraad naar het centrum van het web. Als een insect hierin terecht komt is de spin er via deze signaaldraad snel bij en laat de prooi niet meer ontsnappen.

kruisspin *Araneus diadematus*
vrouwtje
Dalfsen, oktober 2024

kruisspin *Araneus diadematus*
jongen
Vaals, mei 2019

Op de beide foto's hierboven zien we waarschijnlijk de bekendste spin van Nederland: de kruisspin. Deze maakt een eicocon die door het vrouwtje bewaakt wordt. Als de jongen uitkomen groeperen die zich tot een gele bol. Als ze verstoord raken schieten de jongen alle kanten op.

tijgerspin *Argiope bruennichi*
De Horte, augustus 2019

De tijgerspin of wespspin (een slechte naam, want het is bijna niet uit te spreken) is groot en opvallend. Daar komt bij dat de webben van afstand herkenbaar zijn door de witte zigzaglijn die erin gesponnen is. Het mannetje is veel kleiner dan het vrouwtje, het wordt vaak meteen na de paring opgegeten. Het vrouwtje maakt vervolgens laag in de vegetatie een grote bolle eicocon. De soort komt het meest voor in gebieden met lange grassen zoals pijpenstrootje.

Ik vind veel spinnen mooi, dat is duidelijk. De vier-vlekwiwebspin hoort daarbij absoluut in de top 5 thuis. De soort is zeer variabel van kleur.

We komen hem vooral veel tegen in vochtige heidegebieden. Het is een grote soort, de vrouwtjes halen de 2 cm. Vooral vrouwtjes met eieren kunnen het forse lijf bereiken dat op de foto te zien is. Mannetjes komen niet verder dan ongeveer 8 mm.

viervlekwiwebspin *Araneus quadratus*
vrouwtje
Doldersummerveld, september 2021

In het volgende ZNT komt nog een aantal soorten aan bod.

Gebruikte literatuur

Spinnengids (Tirion) door Michael J. Roberts

Gebruikte website

Waarneming.nl

webben van hangmatspinnen Linyphiidae
Renderklippen, september 2005

Wie gaat er mee 'een uurtje bomen'?

Carin v/d Ploeg

Op woensdag 1 juli kwamen om 12 uur Marlène, Henriëtte, Ine en Thea bij elkaar in de unit van de Nooterhof. Doel was de start van de werkgroep 'een uurtje bomen'. Dit is een programma dat het IVN aanbiedt aan scholen. De leerlingen van groep 7 en 8 gaan zelfstandig in groepjes op pad in een park in de buurt van de school om meer over bomen te leren. Het is in 2010 gemaakt als eindopdracht van de NGO door o.a. Ine Reinders en Henriëtte Maan. Er zijn 16 gelamineerde opdrachtkaarten, die door de leerlingen mee naar buiten worden genomen om daar uit te voeren, met als doel meer over bomen te weten te komen.

start werkgroep 'een uurtje bomen'

Carin v/d Ploeg

De twee gidsen die dit programma uitvoeren, verkennen van tevoren op de locatie het gebied. Op de dag dat de leerlingen het programma doen, zorgen de gidsen dat het programma klaar is om uit te voeren. De leerlingen krijgen steeds een kaart met daarop een opdracht. Dit kan zijn: maak een afdruk van een boomschors, zoek uit welk blad bij welke boom hoort, kleeft een knop uit, meet de hoogte van een boom.

Alle opdrachten zijn duidelijk beschreven en al het materiaal is voorhanden. De gidsen zorgen dat de leerlingen steeds een nieuwe opdracht krijgen en houden de tijd in de gaten. Het programma duurt ongeveer een uur/anderhalf uur.

De scholen krijgen van tevoren ook materiaal opgestuurd zodat de leerlingen zich al kunnen voorbereiden op de 'uurtje bomen' dag.

Voorlopig staan er twee scholen, de Montessorischool en de Zeven sprong, met in totaal 7 groepen in de planning voor februari 2027. Voor de Zevenster is groep 8a en 8b op vrijdag 5 februari en groep 7 op woensdag 10 februari gepland. Tijd: 10-00 - 11.30 en 12.30 - 14.00 uur. Marlène neemt contact op met de Montessorischool. Ook zij willen in februari. Per groep worden er twee gidsen gezocht.

Wie het leuk vindt om als gids aan dit programma mee te doen of meer informatie wil, kan contact opnemen met Marlène Vaessen, vaessenmarlene@gmail.com.

een vogel van takken

Een weelderige en weldoordachte Wildeplantencursus van IVN Zwolle

Martin de Jonge en Loes Bon

Wat een heerlijke beginnerscursus was dit! Met 10 verschillende excursie locaties, een leergierige, zeer gevarieerde groep deelnemers en twee tot op het bot gemotiveerde en deskundige gidsen. We hebben ervan genoten. We leerden over planten langs de IJssel, op de droge zandgronden, op de natte hei van het Dwingelderveld, in de Wieden. Binnen een ruime cirkel rond Zwolle dus. Altijd de veel voorkomende, en ook altijd een aantal meer zeldzame planten in de verschillende gebieden. We zagen bijv. meerdere orchideeën, de paarse schubwortel, hartvrucht en bijzondere zeggesoorten.

veldwerk

paarse schubwortel

foto's Marlène Vaessen

We leerden het verschil tussen 5 verschillende boterbloemen (knol, groot, kruipend, egel en scherpe). We kennen nu het verschil tussen muur en hoornbloemen, tussen de bloemen van zilverschoon en vijfvingerkruid, tussen raapzaad en koolzaad. We ontdekten ook dat bekende tuinplanten soms heel verwant zijn met wilde planten. Het blijkt dat met een beetje basis, de meeste planten met één bepaald kenmerk te herkennen zijn. We leerden dus vooral kijken.

Toegang kregen we tot natuurgebieden die niet voor publiek toegankelijk zijn, waar we heerlijk rondstruinden en bijzondere soorten ontdekten. De landschappen waren vaak adembenemend zo op de zaterdagochtend of de woensdagavond in de vallende schemer. Het lukte ons niet altijd op tijd te stoppen.

Bonus was de plantencursus van Floron die we er voor een kleine extra bijdrage bij kregen. Video's, zoekkaarten, huiswerkopdrachten met een reactie van Floron en een certificaat als je alle 14 lessen goed afrondt. Een heel waardevolle aanvulling en goed voor de herhaling in de rustige maanden.

Marlène en Niels, onze begeleiders, hebben ons verrast met een zorgvuldig opgebouwde cursus. De excursies waren heel goed voorbereid, zodat ze ons altijd direct naar de interessante plekken en planten konden leiden. Steeds een beetje herhaling en dan weer iets nieuws toevoegen, zonder te overvoeren. Leuke verhalen over de cultuurhistorie, het ontstaan van landschappen, over de naamgeving van planten en ezelsbruggetjes om plantennamen te onthouden. De soortenjaag-competitie bij de Agnietenplas was een uitdagende en speelse toevoeging.

Natuurlijkhebbers waren we al. Door de cursus zijn we nu echt ingevoerd in de wilde planten. Niet dat we ze allemaal kennen en zullen onthouden, maar met deze basis genieten we meer dan voorheen van de wilde planten en zullen we niet snel aan onbekende planten voorbijlopen. Met de flora-tips kunnen we een heel aantal zelfs op naam gaan brengen. Een echte aanrader dus.

Venkel voor de koningin

tekst en foto's Peter van Dam

Van vlinders is bekend dat nagenoeg elke soort een 'eigen waardplant' heeft, de plantensoort waarop eitjes worden gelegd en rupsen zich tegoed doen aan bladeren en of bloemen. Het komt ook voor dat één soort plant het voedsel levert aan meer soorten vlinders. De brandnetel is in ons land daarvan misschien wel het mooiste voorbeeld: waardplant van o.a. atalanta, dagpauwoog, kleine vos, gehakkelde aurelia en landkaartje.

Een aantal soorten vlinders legt de eitjes op verschillende soorten planten, vaak wel uit dezelfde plantenfamilie. De koninginnenpage kiest graag waardplanten uit de schermbloemenfamilie. De wilde peen is één van de grootste kanshebbers op deze grote, opvallende vlinder. Een andere plant uit deze familie is de venkel, die door mensen wordt verbouwd in stadstuin-tjes en daarna verwerkt in de keuken. De venkel is een vaste en ook sierlijke plant met gele bloemschermen die, als hij de kans krijgt, jaar na jaar opnieuw tot bloei komt.

Drie jaar geleden heb ik een tweetal kiemplanten van de venkel gekregen en in de tuin geplant met de bedoeling daarmee koninginnenpages te lokken om zich voort te planten. De venkelplanten zijn flink gegroeid, maar tot en met afgelopen voorjaar nog niet bezocht door koninginnenpages. Inmiddels groeien de planten tot ver boven mijn hoofd, met lengtes van ruim twee meter.

koninginnenpage legt eitje op venkel

Dit jaar, in de tweede week van juni, ben ik verrast door de luide kreet van mijn echtgenote: "Peter, een koninginnenpage!" Ik heb snel mijn fototoestel gepakt en ben de tuin in gered. De vlinder heeft daar vrijwel elk bloemscherm van onze venkel bezocht en is na een poosje verder gevlogen. Pas in september heb ik die foto's goed bekeken en gezien dat die vlinder op dat moment zijn eitjes heeft gelegd. Nooit in groepjes, maar elke eitje op een ander scherm.

De zomerweken daarna hebben wij geen koninginnenpage meer gezien in onze tuin. Dat zegt natuurlijk niets, want we zijn vaak en lang op pad geweest. Eind augustus zijn we weer verrast, dit keer door de aanwezigheid van minstens 10 rupsen van de koninginnenpage. Wat een kleuren en toch onopvallend. Je moet elke steel afzoeken om zo'n rups te ontdekken. Ze lijken te verdwijnen in het geheel van bloemschermen en fijn ingesneden bladeren, die inmiddels verkleuren van geelgroen naar oranje.

bijna volgevreten en daarna 'op pad'

'Onze' rupsen moeten nakomelingen zijn uit de tweede generatie koninginnenpages van dit jaar. De eerste generatie vliegt in het voorjaar. Wellicht komt er dit jaar nog een derde generatie. Koninginnenpages overwinteren als pop. De kleur van zo'n pop past goed bij de plek waar hij hangt. Tussen planten zijn ze meestal groen, maar op andere plekken zijn ze grijs. Deze vlinder heeft zogenaamde gordelpoppen. De 'gordel' zorgt voor een betere ophanging.

We hebben dagelijks het gedrag van de rupsen bekeken. Ze doen zich vooral te goed aan de knoppen van de bloemschermen. Daardoor groeien ze snel en breekt de tijd aan om zich te verpoppen. Volgens de literatuur over de koninginnenpage verpopt de vlinder zich graag aan plantenstengels, vaak aan die van de waardplant. Bij ons is het verpoppen ook op andere plekken gebeurd, hopen wij.

verpopping begonnen

kruipen of vallen?

omhoog via schuurmuur

Een volgevreten rups gaat aan de wandel en zoekt naar een plekje buiten de plant. Ze hangen ver naar buiten en draaien met hun kop, alsof ze willen oversteken naar een andere plek. Dan laten ze zich uit de plant vallen, vanaf vaak meer dan twee meter hoogte. Meestal komen ze terecht in de vegetatie en kruipen onmiddellijk verder. We hebben op de stevige stengels van de venkel geen pop gevonden.

Ik heb de eerste rups gevolgd. Eerst een korte wandeling door de vegetatie. Daarna veel meters over de stoep en vervolgens verticaal tegen de muur op van onze schuur, tot aan de dakrand. Blijkbaar geen geschikte plek voor de rups, want hij heeft zich andermaal laten vallen. De wandeling is voortgezet tot onze schuur achterin de tuin.

Tijdens dit avontuur heeft een tweede rups gekozen voor de verpopping. Hij heeft nagenoeg dezelfde wandeling en klimpartij gemaakt. Ook tot aan de dakrand en uiteindelijk verdwenen achter ons zonnescherm. Onderweg is hij nog even opgehaapt door een pad, die hem snel weer heeft uitgespuugd. Getrapt in het afweersysteem van de rups? Grote rupsen hebben een zogenaamd 'osmeterium'. Dat is een combinatie van twee bewegende, stinkende, knalrode 'vorken', die uit hun nek tevoorschijn komen bij gevaar. Rovers schrikken zich een hoedje en laten de rups los. Zodra het gevaar is geweken, trekt de rups het afweermiddel terug.

De volgende dag zijn we weer verrast. Aan de schuur hingen twee poppen. Eén daarvan nog in ontwikkeling en de ander helemaal klaar. Maar ... uiteindelijk niet op geschikte plekken. Nog geen dag later zijn ze beide verdwenen, misschien opgegeten door ...? Jammer, maar wel 'natuurlijk'. Zo veilig zijn die poppen blijkbaar niet. En een voorbeeld van natuurlijke selectie. We weten niet op er rupsen zijn geweest, die zich wel op een veilige plekken hebben verpopt.

verpopping begonnen

gordelpop op verkeerde plek

Nog iets vreemds: in de weken met veel rupsen hebben we geen interesse gezien van vogels voor dat mogelijke voedsel. De laatste rups is echter wel uit de venkel geplukt door een koolmees. Ons avontuur met venkel voor de koninginnenpage heeft voor veel natuurplezier gezorgd. Volgend jaar verder kijken!

Broedvogels in het Agnietenbergbos

Gert van Klinken & Piet Bremer

Samenvatting

Gedurende 17 jaar zijn in het Agnietenbergbos 41 soorten broedvogels waargenomen. Het aantal soorten per jaar varieert van 19 tot 27 en is gemiddeld 23. Het aantal territoria nam in de periode 2009 – 2026 sterk af wat vooral op conto komt van de houtduif en de merel, mogelijk met een rol voor respectievelijk de havik (predatie) en het usutu-virus. Het artikel beschrijft ook het effect van het herstel van het hakhoutbeheer in de periode 2016 – 2020 op 17% van het oppervlak. Het effect is minder groot dan verwacht en heeft mogelijk te maken met het relatief beperkte deel van het gebied waar de boomlaag is verdwenen.

Inleiding

Het bos Agnietenberg ligt noordoostelijk Zwolle en grenst sinds de jaren zestig zelfs direct aan de stad (Figuur 1). Het gebied is onderdeel van het door SOVON gestimuleerde en gecoördineerde broedvogelonderzoek in Nederland (Figuur 2). In dit artikel gaan we in op de resultaten van een aaneengesloten reeks van 17 jaar onderzoek, waarbij we ook zoeken naar het langjarig effect van het herstel van het hakhoutbeheer. In deze periode is de betredingsintensiteit (wandelmroute door het gebied, honduitlaat al of niet aangelijnd en joggen) gaandeweg toegenomen.

Figuur 1

Ligging van het gebied binnen de gemeente Zwolle met pijl aangeduid.

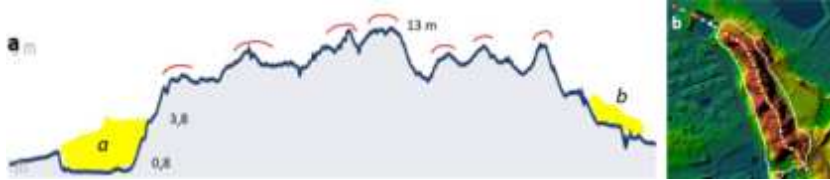

Figuur 2

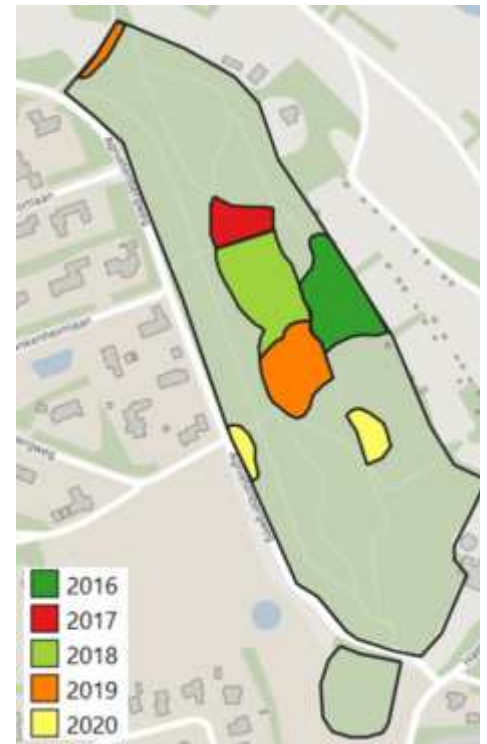
Het BMP plot van Gert van Klinken met een luchtfoto als ondergrond en een deel van de gekarteerde territoria. De figuur geeft de verschillende gebiedsonderdelen **a.** Brinkhoek, **b.** bos Agnietenberg en **c.** begraafplaats Bergklooster. Het artikel gaat alleen over deelgebied **b.**

Het gebied

De Agnietenberg (6,4 ha) ligt van 3 tot 13 m boven NAP. Op de wandelmroute in de lengterichting van het bos zijn zeven toppen te onderscheiden (Figuur 3). Het reliëf heeft te maken met opstuiving van zand uit het dal van de Vecht al weer wat millennia geleden. De minerale bodem bestaat geheel uit matig fijn zand. Het bodemprofiel laat een dikke humeuze laag zien, wat er op wijst dat eeuwenlang strooisel en mogelijk ander materiaal is gebruikt om onder te spitten om daarmee de opbrengst van het hakhout te verbeteren.

Figuur 3

Het reliëf van de Agnietenberg met dwarsdoorsnede van (a) volgens traject op de AHN4 hoogtekaart (b). a en b(cursief) geven in het geel locaties waar zand is weggehaald. Op locatie a gebeurde dat al in de jaren vijftig, op locatie b mogelijk al veel eerder.

Figuur 4

Het gebied met het gedeelte van het bos, waar door de gemeente Zwolle/ROVA het herstel van het eeuwenoude eikenhakhout is uitgevoerd met jaar van herstel, cq. het afzetten van het eikenhakhout.

Geschiedenis

Bremer (2018) rekent het bos Agnietenberg tot de eeuwenoude bossen van Overijssel. Het gaat om bossen die al voor 1700 bestonden. Van de tien eeuwenoude boskenmerken voldoet het bos aan acht eigenschappen. Het restant eikenhakhout met stobben van tot 250 jaar oud is een heel overtuigend direct zichtbare eigenschap die past bij een eeuwenoud bos, maar ook de lage boswal aan de westzijde wijst op een eeuwenoud hakhoutbos. Het gebied kent een langere geschiedenis van hakhout. Al tijdens het zoeken naar een geschikt locatie voor de oprichting van het Agnietenbergklooster werd zeer waarschijnlijk het gebied al door Geert Groote en vier geloofsbroeders bezocht en werden ze al met dicht kreupelhout (eikenhakhout) geconfronteerd. Dat kap van dat hakhout is vanaf 1847 gedocumenteerd in de Provinciaal Overijsselsche en Zwolsche Courant met de jaarlijkse verkoop van het hakhout (www.delpher.nl). In de 19^e eeuw was het gebied in particulier eigendom en geliefd gebied om te wandelen vanuit Zwolle. De oudste kaart waarop het gebied staat is die van de Hottinger (1773 – 1783).

gekraagde roodstaart

PvD fluiter

PvD

Methode

In 1986 werd voor het eerst een broedvogelkartering uitgevoerd in het bos (PB). Vanaf 2009 is het gebied onderdeel van een Broedvogel Monitoring Plot (BMP)plot (GvK). Dit plot omvat ook deel van de wijk Brinkhoek en van begraafplaats Bergklooster (Figuur 2). Het onderzoek is hier uitgevoerd volgens de richtlijnen van het BMP. Het BMP omvat landelijk een groot aantal plots die vooral door vrijwilligers wordt opgenomen en waarop SOVON landelijke trends baseert.

bonte vliegenvanger

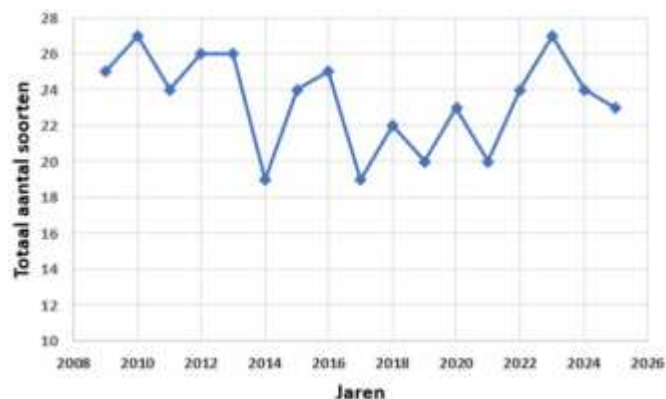
HW

Voor de broedvogelinventarisatie in het BMP-blok geldt de vereiste dat veldbezoeken worden gebracht tussen maart en juli. Het gaat om minstens negen bezoeken van ongeveer drie uur elk in de ochtend (beginnend een kwartier voor zonsopgang), met daarnaast regelmatige bezoeken na zonsondergang voor het vaststellen van territoria van nacht-vogels. De bijzondere waarnemingen 'tussendoor' worden apart aangevuld. De data worden opgestuurd naar SOVON, waar ze worden gebruikt voor het maken van landelijke trends. Het BMP plot in het Agnietenbergbos is één van de plots van het BMP in de gemeente Zwolle. Er liggen ook plots langs de Westerveldse Aa en aangrenzend Zwolle Zuid. Daarnaast worden vanwege het SNL¹ vergelijkbare karteringen uitgevoerd, maar die vinden niet jaarlijks plaats. In ZNT is hierover gerapporteerd betreffende de Vreugderijkerwaard (Scholtens 2024).

Resultaten

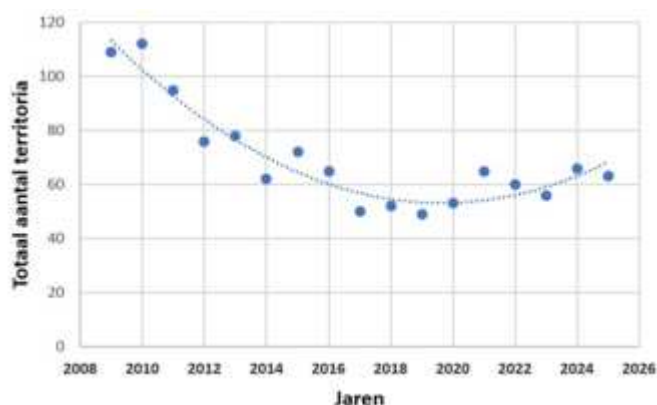
Algemeen

Gedurende 17 jaar zijn in het Agnietenbergbos 41 soorten broedvogels waargenomen. Het aantal per jaar varieert van 19 tot 27 soorten en is gemiddeld 22,9. Het aantal territoria per jaar varieert van 50 tot 112 paar is lager sinds het hakhout in ere is hersteld (86,4 paar tegen 56,7 paar gemiddeld). De data van het bos Agnietenberg maken het mogelijk die van 1986 te vergelijken met de BMP kartering vanaf 2009. In 1986 broedden nog wielewaal, fluiter en gekraagde roodstaart tegelijk in het gebied. De wielewaal is daarna alleen in 2023 weer waargenomen en de fluiter nog in twee seizoenen. De gekraagde roodstaart broedde éénmaal vooral op de camping. Nieuw was in 2023 de middelste bonte specht, die met een opmars bezig is vanuit het oostelijk deel van ons land en ook de omgeving van Zwolle heeft bereikt (Hulsebos 2018).

Figuur 5

Het totaal aantal soorten broedvogels per jaar vanaf 2009.

Figuur 6

Het totaal aantal territoria in het bos vanaf 2009. Na een gestage afname is er sprake van bescheiden herstel na 2020. De lijn door de punten is de berekende kwadratische functie die 90% van het verloop beschrijft.

¹ Subsiestelsel Natuur en Landschap

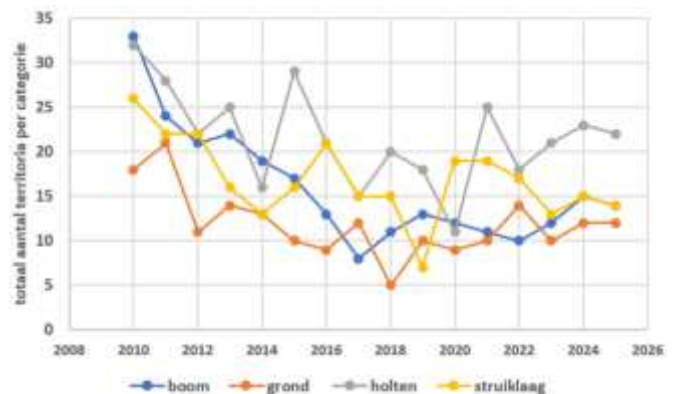
Het effect van het herstel van het hakhoutbeheer

In de periode 2016 - 2018 is in 17% van het bos het eeuwenoude hakhout beheer weer in ere hersteld (Figuur 4). Een gesloten bos met vooral de zomereik in de kroonlaag werd omgevormd naar een open, in de eerste jaren na kap, nog weinig begroeid gebied. Het gemiddeld aantal soorten in de zeven jaar voor de kap wijkt niet af van het gemiddelde in de jaren nadien (resp. 24 en 23 soorten per jaar), maar het aantal is in de periode voor de kap 86 paar, in de 10 jaar na de kap van het eerste deel 58 paar, dus beduidend lager. Maar de grote afname in aantal vond al eerder in 2009 - 2011 plaats (Figuur 5 en 6). Soorten die in de eerste periode voorkwamen maar vanaf 2016 niet meer zijn: bonte vliegenvanger, fluitser, ekster en goudhaan. De zomertortel kwam enkel in de tweede periode voor, maar slechts met één territorium gedurende twee jaren. Ook namen soorten sterk in dichtheid af: die van de merel halveerde, die van de vink halveerde meer dan de helft, maar de winterkoning handhaafde zich. De bijna halvering van houtduif en roodborst kan eveneens van doen hebben met verlies van het oppervlak opgaand bos, maar is groter dan het oppervlakeffect.

winterkoning

HW

Figuur 7

Het totaal aantal territoria opgeteld per jaar voor vier categorieën van vogelsoorten gebaseerd op de plek van hun nesten in de boom- of kruinlaag (boom), op de grond, in holten of achter spleten en soorten met hun nest in struiken (struiklaag).

Soortgroepen

De broedvogels zijn in vier categorieën onder te verdelen uitgaande de locatie van hun nesten: holten, boomlaag, struiklaag en op de grond (Figuur 7). Bij vergelijking van twee jaren (begin tijdreeks – eind tijdreeks, nl. in 2009 en 2025) nemen de holtenbroeders wat aantal territoria meer dan een kwart. In 2009 nemen de boomlaagbroeders ook meer dan een kwart. In 2025 is hun aandeel afgenomen. Uitgaande het afzetten van ruim 1,1 ha bos in 2016 - 2018 was een negatief effect voor alle groepen verwacht. Bij de holten-broeders lijkt deze aanwezig. Bij de boomlaag broeders ook, maar deze trend was ook al jarenlang gaande voor 2016. Bij de grond- en struiklaagbroeders was in de jaren van kap terugval verwacht en daarna herstel (dicht kreupelhout dat dekking geeft voor beide categorieën). Bij de grondbroeders blijkt enige herstel. Bij de struikbroeders is sprake van herstel, maar daarna vindt ook weer een daling plaats.

Discussie

De gegevens laten over de hele linie een sterke afname zien van het aantal territoria, vooral in de periode 2009 - 2016. Het is mogelijk een optelsom van meerdere oorzaken. In de afname zit die van de merel, die erg te lijden heeft gehad van een sterk infectueuze virus ziekte (Montizaan *et al.*, 2024) en mogelijk ook de rol van droge zomers (www.stats.sovon.nl). De afname van de grondbroedende roodborst kan te maken hebben met de toegenomen onrust in het gebied. De indruk is dat het gebied meer wordt belopen, maar tellingen hiervan ontbreken. Wel lopen regelmatig honden dwars door het bos om de baasjes ze ongelijnd mee het bos innemen.

Kan de afname van de houtduif te maken hebben met de predatie door de havik? De havik broedt niet op de Agnietenberg, maar is sinds 2015 nadrukkelijk aanwezig als toppredator. Zowel een ransuil (op begraafplaats Bergklooster) als een sperwer (Brinkhoek) werden geslagen. Het verlaten van nestkasten door de kauw in Bergklooster kan hiermee samenhangen. De ransuilen in de omgeving zijn zich onopvallender gaan gedragen. Roep van mannetje en vrouwtje ransuil was voorheen een niet te missen voorjaarsgeluid in de omgeving van de Agnietenberg. In 2026 werd hun aanwezigheid pas opgemerkt toen de jongen hun bedelroep lieten horen (Brinkhoek). De aanwezigheid van de havik sinds 2015 verklaart niet de afname van de houtduif in de jaren daarvoor. Ook landelijk blijkt in dezelfde periode sprake te zijn van een significante achteruitgang in het buitengebied, terwijl de soort het beter doet in het stedelijk gebied en belangrijke stadsvogel is geworden (www.stats.sovon.nl).

havik

PvD

ransuil

PvD

houtduif

Het BMP is heel belangrijk om langjarige veranderingen te kunnen zien en mogelijk die ook te verklaren. Wat de situatie in het bos Agnietenberg betreft bieden de metingen de mogelijkheid het effect van herstel van het eikenhakhout te analyseren. In 2016 – 2020 is 17% van het bos afgezet. In het eerste jaar is het dan geheel kaal; de ondergroei moet op gang komen en de stobben en stoven moet weer uitlopen. Pas na 3 – 4 jaar is er weer sprake van kreupelhout van uitgelopen eikenhakhout. Ook de vestiging en groei van lijsterbes, sporkenhout, bospest en bramen dragen bij aan het struweel karakter van eikenhakhout. Voor boombroeders is geen plaats (de boomlaag is immers gekapt en bestaat niet meer) en dat geldt ook voor de holtenbroeders. Juist in struiken broedende soorten en grondbroeders hebben theoretisch gezien direct baat bij het hakhoutbeheer, vooraf vanaf het tweede of derde jaar na de kap.

De verwachte trend door de kap: afname van boomlaag- en holtenbroeders en een toename van grond- en struikbroeders blijkt uit de gegevens, maar het effect lijkt minder groot dan door ons was verwacht. Mogelijk speelt hier ook mee dat jaarlijks een deel van het hakhout wordt 'geschoond'. Ten behoeve van uitlopende eikenstobben en -stoven en bescherming van jonge aanplant van de eik worden de andere soorten afgezet. Dit gebeurt weliswaar buiten het broedseizoen, maar het kreupelhoutkarakter wordt daarbij wel enigszins aangetast.

Tabel 1

Overzicht van alle broedvogels in alle jaren. De tabel geeft het absoluut aantal territoria per vogel per jaar voor 1986 (PB, eenmalige kartering) en vanaf 2009 (GvK, deel van SOVON BMP plot).

Nederlandse naam	1986	2009	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	2025
Roodborst	3	8	12	13	6	5	7	5	5	6	2	5	4	5	7	6	7	7
Tjiftjaf	2	3	4	4	3	5	3	5	4	5	3	3	4	4	5	3	4	5
Fitis	7	3	2	3	2	2	3	0	0	1	0	2	1	1	2	1	1	0
Fluiter	1	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Merel	8	19	15	12	11	9	8	7	8	6	6	2	7	7	6	6	5	5
Houtduif	7	13	18	12	9	9	9	8	4	6	7	7	5	5	4	4	7	5
Koolmees	3	14	11	7	8	7	5	8	6	4	4	6	2	7	2	5	4	6
Pimpelmees	3	7	8	5	4	7	4	5	4	5	5	3	2	3	4	3	4	3
Vink	3	4	6	5	6	5	4	6	3	0	1	2	1	4	2	2	2	3
Zwartkop	2	4	4	5	2	2	2	3	2	2	5	3	7	4	4	2	6	4
Winterkoning	2	5	3	4	3	3	1	3	5	4	3	1	4	5	2	1	4	1
Grote bonte specht	1	3	4	3	2	2	3	4	3	1	3	4	2	4	2	2	3	2
Boomkruiper	1	3	4	2	2	4	2	1	3	2	2	3	2	3	3	3	3	3
Spreeuw		3	1	4	1	1	0	2	3	1	1	0	1	4	3	1	2	1
Boomklever		3	2	3	2	2	2	3	1	1	1	1	1	1	0	2	1	2
Appelvink		2	2	1	1	2	3	2	2	1	1	1	2	0	0	1	1	1
Grote lijster		2	1	1	1	1	2	0	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1
Gaai	1	1	3	3	1	2	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	2	2
Heggenmus		3	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1	2	0	0
Zanglijster	1	0	1	1	3	0	0	1	2	0	0	0	0	2	2	0	0	3
Zwarte kraai		0	2	1	2	1	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0	0
Glanskop		2	1	1	0	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	0
Koekoek		0	1	0	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	1	0	1	1
Tuinfluiter	3	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0	0	0	1	2	1	0	1
Kauw		2	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0
Kleine bonte specht		0	0	0	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	2	0	0	0
Bonte vliegenvanger		0	0	2	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
Buizerd		1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	1	0
Groene specht		0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	1	0	1	1	1
Groenling		1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Staartmees	1	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0
Turkse tortel		0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0
Goudhaan		0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Holenduif		0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	2	2	2
Ekster	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Ransuil		1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Zomertortel		0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Bosuil		1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gekraagde roodstaart	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Wielewaal	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Middelste bonte specht		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
aantal soorten per jaar	20	25	27	24	26	26	19	24	25	19	22	20	23	20	24	27	24	23
totaal aantal territoria	53	109	112	95	77	78	62	72	65	50	52	50	53	66	61	56	66	63

Literatuur

- Bremer, P., 2016. Het beheer van een eeuwenoud eikenhakhout. Rapport BN.
- Bremer, P., 2018. Eeuwenoud bos in Overijssel. Achtergronddocument bij Atlas van Overijssel. (Cultuurhistorische Waardenkaart). Rapport.
- Hulsebos, B., 2018. Opmars van de Middelste bonte specht zet door. Ficedula 47(2): 19 – 22.
- Montizaan, M., J. van den Brand & R. Slaterus, 2024. Het 'merelvirus' gaat nog steeds rond. De Levende Natuur 125 (2): 57 - 60
- Scholtens, R., 2024. Broedvogels in de Vreugdenrijkerwaard. Zwols Natuurtijdschrift 30(2): 12 – 23.

De ijsvogel

tekst en foto Albert Grit

Een van de vogels die het meest tot de verbeelding spreekt is ongetwijfeld de ijsvogel. Bij mij in ieder geval wel. En als je met andere vogelaars bent komt deze prachtige vogel ook vaak ter sprake.

Meestal hoor je eerst zijn kenmerkende roep. Als een blauwe schicht scheert hij laag over het water. Ik las dat ze snelheden tot wel 80 km/uur kunnen halen. Volgens Sovon waren er in 2024 tussen de 950 en 1100 broedparen in Nederland.

Alcedo attis is de Latijnse benaming.

Begin augustus reed ik op mijn racefiets langs het Apeldoorns kanaal bij Hattem. Toen ik plotseling de ijsvogel op een tak zag zitten en in het water plonsen, maakte mijn hart een sprongetje van blijdschap. Ik ben natuurlijk even afgestapt. Het was een wonderlijk schouwspel. De ijsvogel kwam even later aanvliegen met een visje in zijn bek en vloog bij een holletje naar binnen. Daarna kwam hij naar buiten waarna hij vanaf een tak een paar keer in het water plonste, blijkbaar om zich te wassen. Prachtig. Maar ja, op de racefiets heb ik natuurlijk geen camera mee.

De volgende dag ben ik al vroeg met mijn verrekijker en camera teruggegaan. Ik zat nog geen 5 minuten toen de eerste al voorbij kwam scheren, laag over het water. Even later kwam nummer 2. Ze zaten op enige afstand van elkaar in de struiken en ik kreeg echt de indruk dat ze met elkaar communiceerden. Ik ben geen kenner, maar zo klonk het wel. Alsof ze elkaar attent maakten op die man aan de overkant van het kanaal. Om ze niet te verstoren heb ik natuurlijk gepast afstand genomen. Maar blijkbaar stoorden de ijsvogels zich totaal niet aan mij getuige de bijgaande foto. Toen ik dit had vastgelegd kon mijn dag niet meer stuk.

Excursies KNNV Vogelwerkgroep

Cor Kauw

foto's Jan Voerman

Na de zomervakantie staat een nieuwe lijst excursies met KNNV Vogelwerkgroep op het programma. Geïnteresseerd? Schrijf dan onderstaande data alvast in je agenda.

datum	excursiedoel	wat is eventueel te zien?
26-9-2026	Breebaartpolder	waterral, kramsvogel, toendrarietgans
17-10-2026	Lauwersoog	middelste zaagbek, bonte strandloper, brilduiker
7-11-2026	Pier van IJmuiden	paarse strandloper, kuifaalscholver, alk, zeekoet
12-12-2026	Kornwerderzand / Afsluitdijk	smient, stormmeeuw, cettis zanger
16-1-2027	Duursche Waarden / Ossenwaard	wintertaling, vink, buizerd
13-2-2027	Dwingelderveld / Diependal	geelgors, tafeleend, slobbeend
13-3-2027	Zwillbrock / Winterswijk / Bekendelle	glanskop, Chileense flamingo, oehoe
17-4-2027	Arkemheen / Harderbroek	grutto, krooneend, boerenwaluw
22-5-2027	Oostvaardersplassen	steltekluut, lepelaar, zeearend
26-6-2027	Tussenwater en Onlanden	bruine kiekendief, waterhoen, nachtegaal
17-7-2027	Molenpolder fietsexcursie	watersnip, rode wouw, roodborsttapuit

Nagenoeg elke excursie begint op **Vitens Oude Veerweg 1 Zwolle**.

Alleen de fietsexcursie van 17 juli start bij **Uitspanning Het Engels Werk Zwolle**.

Elke excursie start om **8.00 uur** 's morgens en eindigt om ongeveer **17.00 uur**.

Wil je mee? Mail dan onderstaande gegevens naar de vogelwerkgroep vogelwerk-groep@zwolle.knnv.nl.

baardman

Ik geef mij op voor de excursie van (datum):

Naam:

Telefoonnummer:

Lid van KNNV / IVN:

Rijdt mee of neemt eigen auto mee:

Opmerking

Vogelcursus 2027

Peter van Dam

Ook voor 2027 heeft de KNNV een vogelcursus gepland, die aandacht besteedt aan het leren (her)kennen van de Nederlandse vogelwereld en vogelgedrag. Inmiddels bestaat de cursus uit 11 cursusavonden in De Nooterhof en 10 excursies. Eén van die excursies is een vogelfiets-tocht op Schiermonnikoog. De data voor die bijeenkomsten staan hieronder op een rijtje, zodat je die eventueel in je nog bijna lege agenda (denk ik) kunt noteren. De vetgedrukte data zijn reservedata die alleen worden ingevuld als om welke reden dan ook een eerdere datum is uitgevallen.

Terwijl vrijwel overal de kosten stijgen, blijven die van de cursus gelijk. Waarschijnlijk gaan de prijzen de volgende keer wel omhoog. Leden van IVN en KNNV betalen slechts 100 euro voor de hele cursus. Overige geïnteresseerden betalen 125 euro. Voor beide groepen deelnemers is dat exclusief excursiekosten. Voor de duur van de cursus ontvangen niet-leden ook het ZNT. Bij de cursus hoort een cursusboek met honderden foto's van cursisten en leden van KNNV Zwolle.

Cursusdata

De cursusavonden (incl. 2 reservedata)

1 december 2026	inleiding – zangvogels 1
22 december 2026	zwanen, ganzen, eenden
5 januari 2027	uilen
19 januari	allemaal meeuwen?
2 februari	zangvogels 2
16 februari	
23 februari	steltlopers
2 maart	duikers?
16 maart	waadvogels
23 maart	zangvogels 3
30 maart	roofvogels
4 mei	overige vogelgroepen
11 mei	

De excursies (incl. 2 reservedata)

12 december 2026
23 januari 2027
6 februari
27 februari
13 maart
20 maart
3 april
24 april
1 mei
29 mei
5 juni
9 oktober

fazant

rotgans

bosuil

Geïnteresseerd? Geef je dan op middels mailadres petervandam38@yahoo.com. De deelnemerslijst is al half gevuld. Bij 25 deelnemers stopt de inschrijving. Wie dat later doet, komt op volgorde van inschrijving op een reservelijst, die tevens wachtlijst is voor de volgende cursus (onder voorbehoud).

Fietsexcursie naar de Molenpolder - zaterdag 18 juli

Jannie Schoonveld

groepsfoto's Roelinke de Vries

Op de verzamelplaats bij het Engelse werk staat Cor Kauw ons op te wachten om deze fietsdag te begeleiden. Het is bewolkt weer en een stukje frisser dan de afgelopen dagen. Cor heeft al een lepelaar gezien met een jong die om voedsel staat te bedelen in de uiterwaarden van de IJssel. Als wij even over het gras lopen naar het kleine dijkje om meer zicht op het water hebben, staan er pakweg 30 lepelaars waaronder meerdere jonge vogels. Ook zijn er een paar grote zilverreigers, een blauwe reiger, wat ganzen en visdiefjes.

Als wij 'compleet' zijn heet Cor een groepje van 6 personen officieel welkom bij deze start van de excursie en vertelt dat wij onderweg nog wat vogelaars 'oppikken' zodat wij bij het gemaal in de Molenpolder met totaal 11 mensen zijn.

Wij gaan op pad naar de eerste stop, het ooievaarsbosje aan de IJssel. Wij fietsen over de kruising die naar de Hanzeboogbrug gaat en gaan de Schellerdijk op. Direct aan het eind van de eerste bosschages zien een paar van ons een vos de struiken in duiken. Even verderop gaat het gesprek onderweg over de kwartelkoning. Een aantal jaren geleden was deze een vaste gast in het ruige gebied langs de IJssel. Nu de werkzaamheden van 'ruimte voor de rivier' zijn afgerond, is hij de laatste 2 jaar weer gezien, maar vooral gehoord in dit gebied. Hij is erg schuw en goed gecamoufleerd in dit ruige gebied. Onderweg zien wij onder andere boerenwaluwen, een aalscholver en een groepje grote Canadese ganzen op een strandje tussen de eerste dijkwoningen aan de Kleine Veerweg. Al fietsend hoor je nog genoeg gekwetter van vogels die niet direct benoemd of gezien worden in het weiland, bosschages en bomen. Maar de kleine karekiet laat zich wel duidelijk horen in de rietkragen langs de weg als wij langs fietsen.

Wij fietsen verderop de dijk via het Beekmanpad op en hebben uitzicht op de IJssel. Daar maken wij kennis met de volgende 3 vogelaars die mee op pad gaan vandaag. De 15 nesten van de ooievaars in het bosje zijn leeg en/of niet goed zichtbaar in de dicht bebladerde bomen. Op het grasveld naast het bosje loopt nog wel een groepje ooievaars.

Nadat een deel van de groep even heeft stilgestaan bij de beverburcht gaan wij verder via het Bikkeraden pad achterlangs de wijk Ittersummerbroek. Hier zien wij 2 buizerds opvliegen vanuit de bomenrand, die al schreeuwend over het weiland en langs ons vliegen richting de IJsselcentrale. In de weilanden zien wij hazen, soms een ooievaar en blauwe reigers. Verder om de bocht zitten 2 holenduiven op het prikkeldraad langs het fietspad maar die wegvliegen als wij dichterbij komen.

Wij steken de N337 over richting de Gravenweg. Hier zien wij nog een aantal kieviten en weer hazen in de weilanden. Er zitten vooral meerkoeten in de sloten. En komt een rode wouw overvliegen die zich mooi laat zien. In de bomen langs de Gemaalweg vliegt een groepje putters steeds voor ons uit van boom naar boom. Helaas zijn de kleuren niet goed zichtbaar op deze bewolkte dag. Aangekomen bij het gemaal sluiten de laatste 2 vogelaars bij ons aan. Wij kijken hier nog rustig rond wat er te zien is. Onder andere diverse torenvalken in de lucht, maar ook op de ingepakte hooibalen in het veld. Enkele buizerds, boerenzwaluwen en een zwarte kraai. En er vliegt een bruine kiekendief. Wij hopen hier ook de velduil te zien, want die is hier de afgelopen tijd regelmatig gezien. De laatste dagen niet meer en nu ook niet. Cor is voorbereid en heeft als 'troost' een filmpje van de velduil die hier een paar dagen eerder is gemaakt.

Wij stappen weer op de fiets. En maken een uitstapje over het bruggetje het Soestweteringpad op. De eerste fietsers zien nog een haan naast het pad, die zich snel uit de voeten maakt de struiken in. Na een paar honderd meter stoppen wij op een aangewezen plek. Binnen de groep zijn 2 personen die hier bij een eerder bezoek een wielewaal hebben gehoord, maar ook hebben zien vliegen. Vandaag helpt ook een mooi melodietje fluiten niet. Geen wielewaal die reageert.

Wij fietsen terug over het bruggetje en gaan langs de Soestwetering verder en de Bremmelerweg op. Onderweg blijven wij af en toe even staan om te kijken of te luisteren. Wij komen langs een veld waar een aantal roodborsttapuiten rondvliegt tussen paaltjes en in het gras. Op een andere plek heeft een groepje vogelaars iets gehoord en geluidsopnames gemaakt van gele kwikstaarten.

steenuil

Cor Kauw

Bij een van de korte stops komt het gesloten dorpshuis van Lierderholthuis ter sprake. Er wordt een nieuwe uitbater gezocht. Tijdens het voorrijden in de afgelopen week heeft Cor gezien dat het terras toch nog open is voor koffie en thee. Er zijn wel wat vogelaars toe aan een bakje koffie. Maar eerst moeten wij nog verder de Bremmelerweg afrijden, want Cor heeft daar nog een locatie waar steenuilen hebben gebroed. Hij verklapt al dat voor het geval dat zij weg zijn hij ook hiervan nog een foto of filmpje heeft. Wij stoppen net voor een kruising bij een boerderij met wat schuren. In de nok van de schuur aan de weg is te zien dat daar de ingang van de nestkast voor de steenuilen zit. Mogelijk dat de jonge uitgevlogen steenuilen nog in de grote boom achter een ander schuurtje achter op het erf zitten. Het is even zoeken, maar al snel zien wij dat er 2 steenuilen redelijk zichtbaar, maar beetje naar de achterkant van de boom zitten. Eentje is redelijk actief en hopt verder door de boom en verstopt zich achter de bladeren of gaat misschien wel weg uit de boom. De andere laat zich rustig bekijken tussen de bladeren. De foto of het filmpje was niet echt meer nodig!

Wij gaan via de Lierderholthuisweg verder richting het dorp. Bij het Dorpshuis stoppen wij, maar het is gesloten. Er komt een dame langs die even spreekt met de eersten die bij de dichte deur staan. Zij wil voor ons wel even snel thuis de sleutel halen en koffie en thee maken. Wij kunnen vast op het terras gaan zitten. Zij is één van de groep vrijwilligers die het buurthuis zo lang mogelijk een paar uur per dag proberen open te houden. Er moet wel snel een nieuwe uitbater wordt gevonden.

Na deze pauze op het terras gaan wij verder naar de Meibergsdijk. Bij een veldje waar in het verleden nog wel eens patrijzen zijn gezien, wordt plotseling gestopt. Er zit een vogel, lijkt een uil, boven op de elektriciteitsmast. Met de gewone verrekijker niet goed te zien welke. Dus moet de telescoop eraan te pas komen. Helaas, het is zelfs geen vogel, maar een beugel die bovenop de mast is gemonteerd. Teleurstelling, maar wel grappig dat wij er allemaal wel iets van een vogel in zagen. Verderop in wat veldjes met veel jakobskruiskruid worden nog gele kwikstaarten en putters gezien. De nieuwsgierige pony's eten zich rustig een weg tussen het jakobskruiskruid door. Aan het eind van de weg slaan wij af de Gravenweg op. Ter hoogte van het fietspad richting Landgoed de Colckhof stoppen wij nog een keer om met de hele groep te kijken naar de grote plas aan de overkant in het weidegebied. Hier zien wij onder andere de kuifeend, dodaars, krakeend, knobbelzwaan.

Onze route gaat nog een stukje door, maar eerst nemen wij alvast afscheid van de eerste 4 vogelaars die een korte route terugnemen. De overgebleven groep gaat over het fietspad naar landgoed de Colckhof, waar wij langs rijden en uitkomen op de Zuthemerweg. Bij een bruggetje stoppen wij even en nemen afscheid van 2 vogelaars die hier afslaan richting huis. Met de laatste 5 vogelaars rijden nu via het dorp Laag Zuthem door naar de Aalvangersweg en komen weer uit bij Ittersummerbroek. Voor de laatste keer splits de groep zich verder op bij de rotonde voor Zandhove.

Het was een mooie excursie. Zoals onderweg al door enkelen benoemd werd, voelt het alsof je er helemaal tussenuit bent, terwijl je toch zo dicht bij huis bent. Dus een vogelexcursie op de fiets rondom Zwolle is voor herhaling vatbaar.

soortenlijst (52 soorten)

aalscholver, blauwe reiger, boerenzwaluw, bruine kiekendief, buizerd, Canadese gans, dodaars, ekster, gele kwikstaart, gierzwaluw, graspieper, grauwe gans, groenling, grote zilverreiger, holenduif, houtduif, huismus, huiszwaluw, kievit, kleine karekiet, kleine mantelmeeuw, knobbelzwaan, kokmeeuw, koolmees, krakeend, kuifeend, lepelaar, meerkoet, merel, ooievaar, putter, rietgors, ringmus, rode wouw, roodborsttapuit, scholekster, slechtvalk, spreeuw, steenuil, torenvalk, tureluur, visdief, waterhoen, wilde eend, winterkoning, witte kwikstaart, zwarte kraai, zwartkop, soepeend, haan - haas, vos

Waddenweekend 39

Peter van Dam

foto's Gerda Bosveld en Martin Broodbakker

Lang geleden organiseerde het bestuur van KNNV Zwolle een jaarlijks terugkerend Waddenweekend om o.a. te genieten van de vogeltrek. Helaas stopte het toenmalige bestuur met die organisatie. Ans en Henk Selhorst hebben het weekend vervolgens op persoonlijke titel geadopteerd. Dit jaar was het de 41 keer, maar omdat 2 coronajaren roet in het eten gooiden, staat het totaal aantal weekends op 39. Een bijzondere prestatie, waarvoor wij Ans en Henk, vaak bijgestaan door hun dochters Inge en Mirjam, enorm dankbaar zijn. Op deze pagina een korte indruk.

er viel veel te zien, te turen ...

... en te ontdekken

slechtvalk

jan-van-gent

grote stern

zeehond

zwarte zee-eend

kanoet

KNNV

Koninklijk Nederlandse Natuurvereniging voor veldbiologie

KNNV Afdelingsbestuur**voorzitter****Evert Ruiter**

Cornelis Houtmanstraat 10, 8023 EA Zwolle

e.j.ruiter@planet.nl

T 06-10323704

secretaris**Warner Bruins Slot**

Vledderdiep 15, 8032 NN

wcbuinsslot@home.nl

T 038-4547231

penningmeester**Elja van Dongen**

Groteweg 89, 8191 JV Wapenveld

eljavandongen@gmail.com

T 06-23334743

bestuurslid**Peter van Dam**

Tesjeslaan 37, 8042 HH Zwolle

petervandam38@yahoo.com T 06-83156096**ZNT Peter van Dam**zwolsnatuurtijdschrift.2023@gmail.com**Ondersteunende functies****ledenadministratie****Cor Kauw**

Sloetmarke 39, 8016 CJ Zwolle

kauwcor@gmail.nl

T 06-29138944

websitewww.knnv.nl/zwolle**webmaster****Corien Bruins Slot**webmaster@zwolle.knnv.nl**e-mailadres afdeling**secretaris@zwolle.knnv.nl**postadres****KNNV Afdeling Zwolle
Vledderdiep 15
8032 NN Zwolle****redactie gezamenlijke nieuwsbrief van KNNV en IVN: Corien Bruins Slot en Ank Mollema**ivnknnvnieuwsbrief@gmail.com**Contributie 2026 KNNV**

Lidmaatschap € 37,- incl. toezending Natura

Huisgenootlidmaatschap € 17,-.

Jeugdlidmaatschap (t/m 30 jaar) € 23,- incl. Natura

Regionaal lidmaatschap € 23,-

Gironummer:

IBAN NL38 INGB 0000 9982 42 t.n.v. KNNV Zwolle

Opzeggen lidmaatschap uiterlijk 15 december voorafgaand aan betreffende kalenderjaar schriftelijk of per e-mail bij de ledenadministrateur. U ontvangt binnen 10 dagen een bevestiging. Zo niet, neemt u dan op nieuw contact op.

IVN

Instituut voor Natuureducatie en duurzaamheid

IVN Afdelingsbestuur**voorzitter****Yvonne van der Heijden**voorzitter@ivnzwolle.nl**vicevoorzitter****Jaap van Driezum**vicevoorzitter@ivnzwolle.nl**secretaris****Henriëtte van der Velde**secretaris@ivnzwolle.nl**penningmeester****Jaap van Driezum**penningmeester@ivnzwolle.nl**bestuurslid****Thea Huisman**bestuurslid@ivnzwolle.nl**bestuurslid****Ria Colenbrander**bestuurslid5@ivnzwolle.nl**ZNT René Lesuis**znt@ivnzwolle.nl**Ondersteunende functies****ledenadministratie** **Henriëtte van der Velde**ledenadministratie@ivnzwolle.nl**website**www.ivnzwolle.nl**webredactie****Patrick Kip**webredactie@ivnzwolle.nl**e-mailadres afdeling**ivn@ivnzwolle.nl**postadres****IVN Zwolle
Goertjesweg 3
8013 PA Zwolle****Contributie 2026 IVN**

Lidmaatschap € 25,- per jaar. U ontvangt dan ook 4x per jaar het landelijke ledenblad Mens & Natuur. Huisgenootlidmaatschap € 9,-.

Het lidmaatschap wordt aangegaan voor een jaar vanaf de datum van inschrijving en wordt telkens met een jaar verlengd tot wederopzegging. Opzeggen minimaal 1 maand vóór de datum van verlenging (deze datum is te vinden op uw bankafschrift of op te vragen bij de ledenadministratie). De contributie wordt geïnd door het Landelijk Bureau IVN.

'IVN, Instituut voor Natuureducatie en duurzaamheid, afdeling Zwolle en omstreken' is aangewezen als ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling). Meer informatie hierover op www.belastingdienst.nl.

Zwols Natuur Tijdschrift

Jaargang 33 nummer 3, 2026

Als je het ZNT viermaal per jaar digitaal wilt ontvangen, kun je je aanmelden als lid van de KNNV of het IVN. U ontvangt dan ook maandelijks de gezamenlijke digitale nieuwsbrief van de afdelingen Zwolle van deze verenigingen. Aanmelden gaat via de websites. Voor KNNV Zwolle e.o.: knnv.nl/zwolle (lid worden), voor IVN Zwolle e.o.: ivn.nl/afdeling/zwolle (lid worden). Op deze websites vindt u nieuws over excursies, lezingen en cursussen die door de afdelingen worden georganiseerd. Als lid krijgt u korting op cursuskosten.

Redactie

René Lesuis, Peter van Dam

Redactieadres

e-mail: zwolsnatuurtijdschrift.2023@gmail.com en petervandam38@yahoo.com

Aanleveren van kopij voor het ZNT:

Liefst digitaal zonder opmaak via e-mail aan het redactieadres;

Lettertype **Verdana 11** (tekst) en **Verdana 8** (bijschriften);

afbeeldingen los in voldoende hoge resolutie.

Niets uit dit nummer mag worden gebruikt voor publicatie zonder uitdrukkelijke toestemming van de redactie, de auteur of de fotograaf.

De redactie van het ZNT aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor schade, voortvloeiend uit het plaatsen van aangeboden foto's, illustraties of teksten waarop het auteursrecht of portretrecht van iemand anders rust.

Het ZNT is het gezamenlijke tijdschrift van IVN en KNNV, beide afdeling Zwolle.